

bâhisi'l-Furûk li'l-Karâfi (Mektebetü Âli İbn Âşûr, nr. 83, 16 varak).

BİBLİYOGRAFYA :

Şehâbeddin el-Karâfi, *el-Furûk* (nşr. M. Rev-vâs Kal'acî), Beyrut, ts. (Dârü'l-ma'rife), I-IV; Müslim b. Ali ed-Dimaşki, *el-Furûku'l-fikhiyye* (nşr. M. Ebû'l-Ecfân — Hamza Ebû Fâris), Beyrut 1992, s. 38-39, 153-159; İbn Ferhûn, *ed-Dibâcû'l-müzheb*, I, 236-239; II, 152-153; *Keşfü'z-zunûn*, I, 186; Brockelmann, *GAL*, I, 481; *Suppl.*, I, 665; *Hediiyetü'l-ârifin*, I, 99; Abdülvehhâb İbrâhim Ebû Süleyman, *Kitâbetü'l-bahşîl-ilmî*, Cidde 1403/1983, s. 461; Abdullah İbrâhim Salâh, *el-İmâm Şihâbüddîn el-Karâfi ve eseruhû fi'l-fikhi'l-İslâmî*, Malta 1991, s. 235, 237-242, 276-307; Ali Ahmed en-Nedvî, *el-Kavâ'idü'l-fikhiyye*, Dimaşk 1991, s. 46-47, 155-159.

ŞÜKRÜ ÖZEN

FUSSİLET SÜRESİ

(سورة فصلت)

Kur'an-ı Kerim'in kırk birinci sûresi.

"Hâ mîm" rumuzu ile başlayıp ardarda sıralanan yedi sûrenin ikincisidir. Mekke devrinin sonlarına doğru mi'rac olayının ardından Mû'min (Gâfir) sûresinden sonra nâzil olmuştur. Mekke devrinin erken dönemi sayılan Habeşistan'a hicret yıllarında nâzil olduğu yolunda bazı tahminler ileri sürülmüşse de (Doğrul, s. 530) bunu destekleyen herhangi bir rivayet bulunmamaktadır. İsrâ sûresinden sonra inen sûrelerden olduğuna ilişkin rivayetler göz önüne alınarak hicretten az önce nâzil olduğu kabul edilebilir (Şehhâte, I, 347).

Sûrenin bazı âyetlerinin nüzûlüyle ilgili olarak Abdullah b. Mes'ûd'dan gelen bir hadiste bildirildiğine göre Kâbe'nin yanında birbirleriyle konuşan üç kişiden biri, "Ne dersiniz, acaba Allah bütün söylediklerimizi işitti mi?" diye sorar. İkincisi, "Açıkça söylediklerimizi muhakkak ki işitmiştir, fakat yavaş sesle söylediklerimizi belki duymamıştır" cevabını verir. Üçüncüsü ise, "Öyle şey olur mu! Eğer açıkça söylediklerimizi işitmişse gizli söylediklerimizi de işitmiştir" der. Abdullah b. Mes'ûd'un bu konuşmayı Hz. Peygamber'e nakletmesi üzerine, "Siz ne kulaklarınızın ne gözlerinizin ne de derilerinizin aleyhinize şahitlik etmesinden sakınıyordunuz; yaptıklarınızdan çoğunu Allah'ın bilmeyeceğini sanıyordunuz. Rabbiniz hakkında beslediğiniz bu zannınız sizi mahvetti ve bu yüzden ziyana uğrayanlardan oldunuz" meâlindeki âyetler (22-23) nâzil oldu (Buhârî, "Tefsîr", 41/2; Müslim, "Münâfikîn", 5;

Tirmizî, "Tefsîr", 41/2; Süyûtî, *ed-Dürü'l-menşûr*, VII, 319). Sûrenin, "... Şu halde ateşin içine atılan mı daha iyidir, yoksa kıyamet günü güvenle gelen mi" meâlindeki 40. âyetinin ise Ebû Cehil ve Amr b. Yâsir (bir rivayete göre Ebû Bekir) hakkında nâzil olduğu rivayet edilmektedir (Süyûtî, *a.g.e.*, VII, 330).

Kûfe âlimlerinin sayımına göre elli dört, Mekke ve Medine sayımına göre elli üç, Basra ve Şam sayımına göre elli iki âyettir. İhtilâf, baştaki "hâ mîm" rumuzu ile bazı âyetlerinin müstakil birer âyet sayılıp sayılmamasından kaynaklanmaktadır. **Fâsıla***sı (ب، د، ر، ز، ص، ط، ظ، م، ن) harfleridir.

Sûre adını, 3. âyette geçen ve "ayrıntılarıyla açıklandı" anlamına gelen **fussilet** kelimesinden alır. "Hâ mîm" rumuzu ile başlayan sûreler arasında, içinde secde âyeti bulunan tek sûre olması sebebiyle "Hâ mîm's-secde" adıyla da anılır. Bu sûreye, 12. âyette geçen "kandiller" anlamındaki **mesâbîh** kelimesinden dolayı Mesâbîh sûresi ve 10. âyette yer alan, "azık" anlamındaki **kût** kelimesinin çoğulu **akvât**tan dolayı Akvât sûresi de denir.

Sûrenin maksadı, Kur'an'ın ilâhî vahiy, Hz. Muhammed'in peygamber olduğunu inkâr eden, onun davetine karşı kalplerinin ve kulaklarının tıkalı olduğunu söyleyen, bu kadarla da yetinmeyip Peygamber'e engel olmak için ellerinden geleni yapan ve ona, "Sen istediğini yap, biz istediğimizi yapmaktayız" (âyet 5) diye tehditler savuran müşrikleri uyarmak; iman gerçeklerini kabul etmelerinin kendi lehlerine olacağını, bu uyarıların Allah'ın rahmet ve merhametinin icabı olduğunu haber vermektir.

İlk âyetlerde sûrenin konusu açık bir şekilde ortaya konur: Kur'an uydurulmuş değil rahmân ve rahîm olan Allah tarafından indirilmiştir. O müjdeleyen ve uyarı bir kitaptır. Tek bir ilâh olan Allah'a inanıp ona yönelmek gerekir. İnat ve kibirleri yüzünden Allah'a şirk koşanların vay haline! İnanan ve salih amel işleyenler için tükenmeyen bir mükâfat vardır (âyet 1-8).

Daha sonraki âyetlerde, âlemlerin rabbi olan Allah'ın kudret ve azametinin delilleri gösterilerek O'nu inkâr etmenin ve O'na ortak koşmanın anlamsızlığı ve bunun sonuçları dile getirilir. Bereket ve rızık dolu yeryüzüyle esrarlı yedi kat gökyüzünü çeşitli aşamalardan geçirerek yaratan ve her birine bir nizam takdir eden yalnız Allah'tır. Her şeyi hakkıy-

la bilen ve mutlak güç ve kudret sahibi olan O'dur. Böyle bir kudret sahibini ve O'ndan gelen âyetleri inkâr etmek, O'nun hakikatlerinden yüz çevirmek, tıpkı Âd ve Semûd kavimlerinin başlarına gelen felâket gibi bir felâkete sürükler. Çünkü onlar da peygamberlerinin davetine kulaklarını tıkamışlar, Allah'ın kudret ve azametini görmezlikten gelerek O'nu inkâr etmişlerdi. Müminler ise itaat edip kurtulmuşlardı (âyet 9-18).

Sûre, Allah'ın düşmanlarının sadece dünyada değil inkâr ettikleri âhirette de hesaba çekileceklerini ve daha çetin bir azaba uğratılacaklarını anlatan âyetlerle devam eder. Burada onların kulaklarının, gözlerinin ve derilerinin kendi aleyhlerine şahitlik edeceği, böylece kendi yaptıklarından birçoğunu Allah'ın bilmeyeceği zannına kapılanların ziyana uğrayacakları haber verilir. Bunların, uyarılmadıkları için değil uyarıldıkları halde gerçekleri kabule yanaşmadıkları için bu duruma düştükleri ve kendi kendilerine yazık ettikleri vurgulanır. İnsanları baştan çıkaranlar, kötülükleri çekici ve süslü gösterenler olmasa insanın aslında aklı ve vicdanı ile hakkı kabule yakın olduğuna işaret edilir (âyet 19-25).

Kur'an-ı Kerim'in gönülleri fetheden cazibesıyla inananların sayısının her geçen gün biraz daha artması üzerine taktik değiştirip, "Bu Kur'an'ı dinlemeyin, okunurken gürültü yapın, böylece belki üstün gelirsiniz" (âyet 26) diyen inkârcıların Kur'an hakikati karşısında nasıl olumsuz bir tavır sergileyip azgınlık ve taşkınlık gösterdiklerini ve bu yüzden âhirette nasıl bir azapla karşılaşacaklarını, kendilerini bu duruma düşüren cin ve insanlardan nasıl intikam almak isteyeceklerini tasvir eden âyetlerden (27-29) sonra, "Rabbimiz Allah'tır" diyen müminlerin ihlâs ve samimiyetlerini dile getiren ve onların her iki dünyadaki mutluluklarını anlatan âyetler gelir (30-32).

Fussilet sûresinin muhakkak hattıyla yazılmış ilk âyetleri

Daha sonraki âyetlerde ilâhî davete uymanın ve onu yaymanın güzelliğinden, onun insan hayatı üzerindeki olumlu etkilerinden bahsedilir. 33. âyetle iyilikle kötülüğün bir tutulamayacağı vurgulandıktan sonra, "Sen -kötülüğü- iyilikle önle. O zaman seninle onun arasında düşmanlık bulunan kişi sanki candan bir dost olur" denilerek sosyal barışın temel ahlâkî ilkesi ortaya konur; bu ahlâkî yüceliklere ancak sabırlı ve iyilikten nasibi olanların ulaşabileceği belirtilir. Güneşe ve aya değil onları yaratan Allah'a tapmak, O'na secde etmek gerektiği üzerinde durulur. İnkârcıların büyüklük taslamakla gerçeği küçük düşüremeyecekleri, hak dinin Allah'ın emriyle yayılacağı ve Allah'ın, gökten yağmur yağdırıp kuru toprağı yeşerttiği gibi ölüleri dirilteceği anlatılır. Allah tarafından indirilen o eşsiz kitabı inkâr ederek âyetleri hakkında anlamsız yorum ve tartışmalara girenlerin âhirette ateşe atılacakları, inananların da güven içinde Allah'ın huzuruna çıkacakları, esasen önceki peygamberlere de aynı şekilde vahiy geldiği, Allah'ın affediciliği yanında cezalandırmasının da çok şiddetli olduğu bildirilir. "Eğer biz Kur'an'ı Arapça'dan başka bir dille gönderseydik derlerdi ki: Âyetleri açıklanmalı değil miydi? Arap'a yabancı dilden kitap olur mu? De ki: O, inananlar için doğru yolu gösteren bir kılavuzdur ve şifadır. İnanmayanlara gelince onların kulaklarında bir ağırlık vardır ve Kur'an onlara kapalıdır. Onlara -sanki- uzak bir yerden bağırılıyor" meâlindeki âyetle (44), Kur'an'ın ne söylediğini anlamak istemeyen inkârcıların kibir ve inatlarından dolayı kötü niyetle hareket ettikleri açıklanır ve Kur'an'ın inananlara hidâyet ve şifa olduğu, inananlar istemeyenlerin de kulaklarında sağırılık, gözlerinde körlük bulunduğu ve bu durumun onların hakikatten uzak durmalarından kaynaklandığı dile getirilir. Geçmişte Hz. Mûsâ'ya indirilen kitap hakkında da ihtilâf çıktığı, bazılarının iman edip bazılarının inkâra saptığı haber verilir (âyet 33-45).

Sûrenin son bölümünde (âyet 46-54) herkesin yaptığı iyiliğin kendi lehine, işlediği kötülüğün de kendi aleyhine olacağı, Allah'ın kullarına haksızlık etmesinin düşünülemeyeceği hatırlatıldıktan sonra bütün bu uyarılara kulak tıkayan, ortaya konan delilleri görmezlikten gelen inkârcıların ilkel düşünce tarzlarına dikkat çekilir ve psikolojik durumlarıyla

ilgili bazı tahliller yapılır; didişmeyi seven, günaha meyilli, acelecî, sabırsız, nankör ve bencil mizaçlı oldukları gözler önüne serilir. İnkârcılara rağmen Allah'ın dininin yayılacağı ve Kur'an gerçeklerinin inkâr edilemez bir şekilde kuvvet kazanıp ve gelişeceği, nihayet bu gerçeklerin kendilerine hem kendi iç dünyalarında hem dış dünyada gösterileceği vurgulanır (âyet 53). Sûre, kitap ve peygamber nimetinin kadrini bilmeyip bu nimetten yüz çeviren (âyet 51) insanlara şu uyarıda bulunarak sona erer: "Dikkat edin, onlar rablerine kavuşma konusunda şüphe içindedirler. Biliniz ki O her şeyi kuşatmıştır."

Fussilet sûresinin faziletiyle ilgili olarak Beyhakî'nin tahrîc ettiği Hafîz b. Mürre hadisinde, Hz. Peygamber'in Tebâreke ile "Hâ mîmû's-secde"yi okumadan uyumadığı rivayet edilir (*Şu'abü'l-îmân*, II, 486; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-menşûr*, VII, 312). Ancak sûrenin fazileti hakkında bazı tefsirlerde yer alan (meselâ bk. Zemahşerî, IV, 162; Beyzâvî, V, 395) ve bu sûreyi okuyan kimseye Allah'ın her bir harfine karşılık on sevap vereceğini müjdeleyen hadisin uydurma olduğu kabul edilmiştir (İbnü'l-Cevzî, I, 239-241; Zerküşî, I, 432; İbn Hacer, IV, 162).

BİBLİYOGRAFYA :

Buhârî, "Tefsîr", 41 / 2; Müslim, "Münâfikîn", 5; Tirmizî, "Tefsîr", 41 / 1-2; Beyhakî, *Şu'abü'l-îmân* (nşr. Ebû Hâcîr M. Saîd Besyûnî), Beyrut 1410 / 1990, II, 486; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, Kahire 1373 / 1953, IV, 144-162; İbnü'l-Cevzî, *el-Mevzû'ât* (nşr. Abdurrahman M. Osman), Medine 1386 / 1966, I, 239-241; Fahrreddin er-Râzî, *Mefâtihü'l-ğayb*, XXVII, 93-186; Beyzâvî, *Envârü't-tenzîl* (Mecmû'a mine't-tefâsîr içinde), İstanbul 1317-24, V, 370-395; Nisâbü'rî, *Esbâbü'n-nüzûl*, Kahire 1388 / 1967, s. 250; Zerküşî, *el-Burhân*, I, 432; İbn Hacer, *el-Kâfî's-şâf* (Zemahşerî, *el-Keşşâf* içinde), Kahire 1373 / 1953, IV, 162; Fîrûzâbâdî, *Beşâ'ir* (nşr. M. Ali en-Neccâr), Beyrut, ts. (el-Mektebetü'l-İlmiyye), IV, 194-195; Süyûtî, *Esbâbü'n-nüzûl* [baskı yeri ve yılı yok] (Dâru lhyâi't-türâsî'l-Arabî), s. 172; a.mlf., *ed-Dürrü'l-menşûr*, Beyrut, ts. (Dâru'l-Fikr), VII, 308-334; Âlûsî, *Râhu'l-me'ânî*, Beyrut 1408, XII, 94-131; XIII, 1-10; Elmalılı, *Hak Dini*, V, 4184-4217; Ömer Rıza Doğrul, *Tanrı Buyruğu* (İstanbul 1943), İstanbul 1980, s. 530; Abdullah Mahmûd Şehhâte, *Ehdâfû küllî sûre ve makâşidühâ fi'l-Kur'ânî'l-Kerîm*, Kahire 1980, I, 347-349; M. Tâhir b. Âşûr, *Tefsîrû't-tahrîr ve't-tenvîr*, Tunus 1984, XXIV, 227-319; XXV, 5-22.

EMİN IŞIK

FUSTAT

(bk. KAHİRE).

el-FUSÛL

(الفصول)

Nasîrüddîn-i Tûsî'nin
(ö. 672 / 1274)
metafizîğe ve on iki imam
nazariyesine dair eseri
(bk. TÛSÎ, Nasîrüddîn).

el-FUSÛL fî'l-USÛL

(bk. USÛLÜ'L-FIKH).

FUSÛLÜ'L-BEDÂ'İY'

(فصول البداية)

Molla Fenârî'nin
(ö. 834 / 1431)
fıkıh usulüne dair eseri.

Müellif, tam adı *Fuṣūlū'l-bedâ'iy' fî uṣūlî's-şerâ'iy'* olan eserin giriş bölümünde şeriat ilmini öğrenmeye olan düşkünlüğünün ve onu her türlü tehlikelerden korumaya olan azminin kendisini bu kitabı yazmaya sevkettiğini söylemekle birlikte, ileriki sayfalarda eserini daha önceki Hanefî âlimlerinin görüşlerini açıklamak maksadıyla kaleme aldığını belirtmiştir. *Fuṣūlū'l-bedâ'iy'* de Hanefî ve Şâfiî âlimlerince kabul edilmiş kuralları bir araya getirdiğini kaydeden Molla Fenârî eserin telifinde çeşitli tefsir, hadis, fıkıh, mantık, Arap dili ve edebiyatı kaynakları yanında Cesâs, Debûsî, Fahrülislâm el-Pezdevî, Şemsüleimme es-Serahsî, Alâeddin es-Semerkandî, Hafîzuddin Ebû'l-Berekât en-Nesefî, Sadrüşşerîa, Celâleddin el-Habâzî, Ebû Hâmid el-Gazzâlî, Fahrreddin er-Râzî, İmâmü'l-Haremeyn el-Cüveynî, Beyzâvî, Cemâleddin İbnü'l-Hâcib, Ebû'l-Hüseyn el-Basrî'nin fıkıh usulüne dair eserlerinden de faydalanmıştır (bu kaynakların bir listesi için bk. Aydın, s. 83-97). Molla Fenârî kaynak gösterirken bazan eserle birlikte müellifin, bazan da sadece eserin veya müellifin adını vermektedir. İsim benzerliği yüzünden eser ve müelliflerin bir kısmı hakkında doğru tesbitte bulunmak her zaman mümkün olmamaktadır. Ayrıca Fenârî söz konusu kaynaklardan sadece nakilde bulunmakla yetinmemiş, zikrettiği hemen her görüşü değerlendirmeye tâbi tutmuş, yalnızca diğer mezhep mensuplarını değil bazan kendi mezhebine bağlı müellifleri de tenkit etmekten çekinmemiştir (meselâ bk. I, 3, 24; II, 55-57, 132-137).

Müellif eserinin, Muzafferüddin İbnü's-Sââtî'nin *Bedî'u'n-nizâm*'ı gibi muh-